

ЮРІЙ СКИБА

доктор педагогічних наук, доцент,
головний науковий співробітник,
Інститут вищої освіти і науки НАПН
України

Ключові слова: класифікація, принципи класифікації, методи педагогічних досліджень, організаційні методи, теоретичні методи, емпіричні методи і методи обробки даних.

У статті узагальнено існуючі класифікації методів педагогічного дослідження. Запропоновано удосконалену класифікацію методів педагогічного дослідження, у якій виокремлено чотири групи: організаційні, теоретичні, емпіричні і обробки даних. Організаційні методи зорієнтовані на виявлення наукової проблеми чи завдання, що потребують дослідження. Теоретичні методи зорієнтовані на аргументоване і логічно обґрунтоване розв'язання наукового завдання або проблеми на основі глибокого та всебічного теоретичного аналізу. За допомогою емпіричних методів забезпечується нагромадження, фіксація, класифікація й узагальнення вихідного матеріалу для подальшого розроблення педагогічної теорії. Методи обробки даних дають можливість кількісно оцінити предмети і процеси дослідження, точно аналізувати та прогнозувати їхні прояви, підтвердити ефективність запропонованої системи, технології, моделі тощо.

УДК 001.891: 378

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

© Скиба Ю., 2016

Постановка проблеми та її актуальність. Динамізм суспільних процесів обумовлює нові стратегічні напрями дослідження, значне зростання наукових досліджень з педагогічних наук і використання нових методів у науково-педагогічних дослідженнях, що утруднює комунікацію науковців-педагогів, тому актуальною проблемою є розроблення сучасної класифікації методів педагогічних досліджень.

Класифікація – система розподілення об'єктів (процесів, явищ) за класами (групами тощо) й за спільними ознаками, властивостями [2, с. 544]. Оскільки в результаті класифікації утворюється хоча б один клас (група), принаймні з одним елементом, – можна визначати класифікацію як групування, утворення класів об'єктів. Хоча класифікація є тією чи іншою мірою умовною і суб'єктивною відповідно до суб'єкта, який її здійснює, та його здатностей розрізняти ознаки об'єктів класифікації, усе ж вона допомагає спростити спілкування людей, дозволяючи оперувати більш вузьким і конкретним поняттям [7].

М. І. Кондаков більш ґрунтовно розкриває сутність поняття «класифікація» – це

розподіл предметів будь-якого роду на взаємопов'язані класи відповідно до найсуттєвіших ознак, що характерні предметам даного роду і відрізняються від предметів інших родів, при цьому кожен клас займає у відповідній сформульованій системі певне місце і, своєю чергою, поділяється на підкласи. Правильно розроблена класифікація відображає закономірності розвитку класифікованих об'єктів, глибоко розкриває зв'язки між досліджуваними об'єктами і допомагає досліднику орієнтуватися у найскладніших ситуаціях, є основою для узагальнюючих висновків і прогнозів [7, с. 247]. Темп і рівень розвитку педагогічної теорії залежить від методів дослідження, які вона використовує. Рівень розробленості класифікації методів наукового дослідження розкриває реальний стан науки загалом і педагогічної зокрема, оскільки за допомогою методів педагогіки здобуває нові відомості про ті чи інші явища, процеси, аналізує й упроваджує їх безпосередньо в освітній процес.

Отже, розроблення класифікації методів педагогічного дослідження має не тільки наукове значення, але й вирішує важливе практичне завдання.

Аналіз останніх наукових праць, присвячених проблемі. Під науковим педагогічним дослідженням розуміють процес формування нових педагогічних знань, вид пізнавальної діяльності, спрямований на відкриття об'єктивних закономірностей навчання, виховання і розвитку [11].

Важливим у нашому дослідженні є розуміння сутності системотвірних понять. Так, низка авторів зазначає, що методи педагогічних досліджень – це способи (прийоми, операції) вивчення педагогічних явищ, отримання нової інформації про них з метою виявлення закономірних зв'язків, відносин з метою побудов наукових теорій.

І. С. Волощук наголошує, що метод дослідження в педагогіці – спосіб розв'язання конкретного наукового завдання, сукупність прийомів теоретичного і практичного освоєння (пізнання) дійсності [3, с. 61]. Водночас С. У. Гончаренко пропонує такі

тлумачення цього поняття – прийоми, процедури та операції емпіричного і теоретичного пізнання й вивчення педагогічної діяльності [5, с. 206] або спосіб пізнання реальності, що вивчається, який дає можливість розв'язати завдання і досягти мети пошукової діяльності [4, с. 123].

Аналіз різних класифікацій методів педагогічного дослідження, запропонованих у сучасних монографіях, підручниках, навчальних посібниках і статтях, свідчить, що виокремлення спільних ознак при виділенні методів і класів педагогічних досліджень викликає суттєві труднощі. Основна проблема, що пов'язана з класифікацією об'єктивних і суттєвих ознак, на основі яких виробляється мисленнєво упорядкована множинність феноменів [10, с. 92]. Створення будь-якої класифікації передбачає узагальнення накопичених даних за існуючими принципами і словесним їх визначенням й уможливує групування за загальними ознаками.

Критерієм для класифікації наукових методів є ступінь спільності. Проте враховуючи, що метод – це спосіб досягнення певних результатів у пізнанні і практиці і що він завжди містить дві органічно пов'язані сторони – об'єктивну і суб'єктивну, часткові методи в педагогіці класифікують за різними ознаками.

У більшості наукових праць (Е. І. Моносзон, Н. М. Ботитко та ін.) однією із провідних ознак, що використовується для класифікації методів педагогічних досліджень, є *рівні наукового пізнання*, а саме: емпіричний – встановлює нові факти в педагогічній науці; теоретичний – висуває і пропонує основні, загальні педагогічні закономірності, що дозволяють пояснити раніше відкриті факти і прогнозувати їх майбутній розвиток; методологічний – на базі емпіричних і теоретичних досліджень формулює загальні принципи і методи дослідження педагогічних явищ, побудову теорії.

Інші науковці (Ю. К. Бабанський, В. І. Слободчиков та ін.) пропонують класифікувати методи педагогічних досліджень за *ступенем спільності*: на всезагаль-

ні, загальнонаукові та часткові (конкретно-наукові).

І. С. Волощук, В. І. Загвязинський та інші вважають, що методи педагогічного дослідження можуть бути згруповані як за *призначенням*, так і за *рівнем проникнення* у сутність досліджуваних педагогічних явищ.

Низка науковців (С. У. Гончаренко, В. П. Давидов та ін.) вважає, що поділ методів педагогічного дослідження на емпіричні і теоретичні є досить умовним, оскільки ці методи в процесі дослідження органічно переплітаються між собою, доповнюючи один одного, що забезпечує можливість отримання додаткових відомостей про досліджуване явище, процес чи об'єкт.

Враховуючи суперечності в побудові різних систем класифікацій методів педагогічних досліджень, вважаємо, що узагальнення наукового доробку з досліджуваної проблеми і розроблення уніфікованої класифікації сприятиме вирішенню існуючих проблем у системі організації науково-педагогічних досліджень.

Мета статті: розробити класифікацію методів педагогічних дослідження на засадах логіки наукового пізнання. Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання наукового дослідження: проаналізувати існуючі класифікації методів педагогічних досліджень; виявити їх класифікаційні ознаки; розробити класифікацію методів педагогічного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Нині існує низка класифікацій методів педагогічного дослідження. Залежно від аспекту розгляду методів дослідження в педагогіці їх поділя-

ють на: загальнонаукові; власне педагогічні й методи інших наук; констатуючі і перетворюючі; емпіричні й теоретичні; якісні й кількісні; часткові й загальні; змістовні й формальні; методи збирання емпіричних даних; перевірки й спростування гіпотез і теорій; методи опису пояснення і прогнозування; спеціальні методи, які використовуються в окремих педагогічних науках; методи обробки результатів дослідження [5, с. 206].

На початку 80-х рр. XX ст. провідний фахівець у галузі дидактики Ю.К. Бабанський запропонував розділити всі методи, що використовуються у педагогічних дослідженнях, на три групи: усезагальні, загальнонаукові і спеціальні (конкретно-наукові) [1, с. 26]. В основу класифікації автором покладено науковий підхід (табл. 1).

Усезагальні методи характеризуються універсальністю і тому можуть використовуватись у найрізноманітніших науках. Вони виконують методологічну функцію у будь-якому науковому дослідженні, спрямовуючи процес наукового мислення.

Загальнонаукові методи пізнання – це методи, які мають загальнонауковий характер і використовуються в усіх або у низці галузей.

Спеціальні – методи, що використовуються у певній галузі і не виходять за її межі й використовуються у кожній науці в різних співвідношеннях.

У подальшому запропоновану Ю. К. Бабанським класифікацію доповнено новими методами педагогічного дослідження (табл. 2).

Таблиця 1

Класифікація методів дослідження за Ю. К. Бабанським [1]

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
Науковий підхід	Всезагальні	Діалектико-матеріалістичний аналіз
	Загальнонаукові	Експеримент, спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ювання, реєстрація, ранжування, шкалювання, визначення середніх величин, дисперсії, середнього квадратичного відхилення, коефіцієнта варіації
	Спеціальні (конкретно-наукові)	Вивчення досвіду педагогічної діяльності, ознайомлення з продуктами діяльності учнів, навчальною документацією, вивчення письмових, графічних і творчих робіт учнів, узагальнення і наукова інтерпретація отриманих даних

Таблиця 2

Класифікація методів педагогічного дослідження [8]

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
Науковий підхід	Загальнонаукові методи (загальнотеоретичні, соціологічні, соціально-психологічні, математичні)	Абстракція, конкретизація, аналіз, синтез, порівняння, протиставлення, індукція, дедукція та ін.
		Анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинги
		Соціометрія, тестування, тренінг
		Ранжування, шкалювання, індексування, кореляція
	Конкретно-наукові (теоретичні, емпіричні)	Інтерпретація, аналіз літератури, аналіз основних понять і термінів, метод аналогій, побудова гіпотези і мисленнєвого експерименту, прогнозування, моделювання та ін.
		Спостереження, бесіда, інтерв'ювання, анкетування, методи вивчення продуктів діяльності осіб, що навчаються, методи оцінювання, методи вимірювання і контролю, педагогічний експеримент та ін.

Таблиця 3

Класифікація методів за В. І. Слободчиковим [10]

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
Пояснювальний підхід (природничо-науковий, об'єктивний)	Загальнонаукові	Спостереження, експеримент
	Метанаукові	Математичне моделювання, статистичний аналіз
	Конкретно-наукові	Тести, аналіз продуктів діяльності, опитування
Гуманітарний підхід (описовий, розуміючий)	Методи гуманітарних наук	Інтроспекція, самозвіт, включення спостереження, емпатійне слухання, ідентифікація, інтуїція, діалогічна бесіда, біографічний метод, герменевтика, інтерпретація внутрішнього світу та ін.

Таблиця 4

Класифікація методів дослідження за Н. М. Боритко [10]

Класифікаційна ознака	Класи (групи методів)	Підкласи (метод)
Рівні наукового пізнання	Теоретичні методи дослідження	Інтерпретація, метод розуміння (діалогічне розуміння), аналіз і синтез, моделювання, ідеалізація, індукція, дедукція
	Емпіричні методи дослідження	Діагностичний метод, спостереження, контент-аналіз, вивчення досвіду, педагогічний експеримент, методи опитування, інтерв'ю, анкетування, соціометрія, метод полярних профілів, тест
	Інші методи теоретичного дослідження	Узагальнення, ранжування, класифікація, монографічний метод

Таблиця 5

Класифікація методів дослідження за В. П. Давидовим [10]

Класифікаційна ознака	Класи (групи методів)	Підкласи (метод)
Рівні наукового пізнання	Теоретичні методи дослідження	Теоретичний аналіз і синтез, абстрагування і конкретизація, ідеалізація, індукція і дедукція, ідеалізація, аналогії, моделювання
	Емпіричні методи дослідження	Спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ювання, тестування, соціометрія, експеримент та ін.
	Порівняльно-історичні методи	Генетичний, історичний і порівняльний
	Математичні і статистичні методи	Узагальнення, ранжування, класифікація

Урізноманітнення тематики науково-го пошуку в педагогічній науці, використання нових методів у педагогічних дослідженнях потребувало їх подальшої класи-

фікації. В. І. Слободчиков здійснив класифікацію методів педагогічного дослідження на основі пояснювального і гуманітарного підходів (табл. 3).

Аналіз даних таблиці 3 свідчить, що пояснювальний підхід відповідає рівням наукового пізнання, водночас порушена не тільки ієрархія представлених класів, а й запропоновані методи в межах класів не відповідають обраній категорії. Вважаємо, що клас «метанаукові» доцільно було розмістити на першому місці і доповнити всезагальними методами.

Як класифікаційну ознаку Н. М. Боритко використав рівні пізнання (теоретичні й емпіричні) (табл. 4).

Аналіз таблиці 4 свідчить, що в запропонованій класифікації двічі виокремлено класи методи теоретичного дослідження. Автору не вдалося систематизувати методи, які він вважає важливими для наукового педагогічного дослідження. Очевидно, що основи для класифікації недостатньо.

Водночас В. П. Давидов, говорячи про доцільність поділу методів педагогічного дослідження на класи теоретичні й емпіричні, окремо виділяє математично-ста-

тистичні та порівняльно-історичні класи. Хоча ці групи методів переважна більшість науковців відносить до емпіричних (табл. 5). Запропонована класифікація є незавершеною.

Оригінальною класифікацією методів педагогічного дослідження є система Т.В. Самодурової. Автором запропоновано три класифікаційні ознаки: за рівнями методологічного знання, за рівнями пізнання і за методами гуманітарних наук (табл. 6).

Проте використання як класифікаційну ознаку методи гуманітарних наук, на нашу думку, є некоректним.

Класифікацію методів педагогічних досліджень, в основу якої покладено етапи пошуку наукового пізнання, розроблено В. Єрофєєвою [6].

У запропонованій системі виокремлено сім класів (табл. 7).

Різноманітність видів педагогічної діяльності, на думку С. У. Гончаренка, обумовлює широкий спектр методів дослідження, які кожна класифікувати за різни-

Таблиця 6

Класифікація методів дослідження за Т. В. Самодуровою [10]

Класифікаційна ознака	Класи (група методів)	Підкласи (метод)
Рівні методологічного знання	Філософські методи	Аналітичний (характерний для сучасної аналітичної філософії), інтуїтивний, феноменологічний, герменевтичний та ін.
	Загальнонаукові підходи і методи дослідження	До загальнонаукових понять частіше за все відносять такі поняття, як «інформація», «модель», «структура», «функція», «система», «елемент», «оптимальність», «ймовірність»
	Частково-наукові методи	Методи механіки, фізики, хімії, біології, соціально-гуманітарних наук
	Дисциплінарні методи	Кожна фундаментальна наука є комплексом дисциплін, які мають свої специфічні предмети і своєрідні методи дослідження
Рівні пізнання	Методи емпіричного дослідження	Спостереження, експеримент, класифікація, порівняння, аналогія, опис і пояснення
	Методи теоретичного пізнання	Індукція, дедукція, науковий доказ, моделювання, аналіз, синтез
	Методи побудови теорії	Узагальнення, абстрагування, ідеалізація, формалізація, аксіоматичний метод
	Імовірнісні (статистичні) методи	Ці методи побудовані на врахуванні дії множинності випадкових чинників, які характеризуються стійкою частотою. Це дозволяє враховувати необхідність, яка представлена у низці випадків.
Методи гуманітарних наук		Аналіз документів, опитування, інтроспекція, тестування, проєктивні методи, біографічний метод, емпатія, метод відображеної суб'єктивності, метод групової дискусії, метод експертних оцінок та ін.

Класифікація методів дослідження за В. Єрофєєвою [6]

Класифікаційна ознака	Класи	Підкласи
За етапами пошуку	Педагогічного діагностування	Анкетування, бесіди, опитування, тестування, спостереження.
	Педагогічного прогнозування і планування	Методи експертних оцінок, безпосередніх та опосередкованих педагогічних спостережень, самоспостережень, самооцінки
	Констатувального, формульовального і контролюючого експерименту	Анкетування, бесіди, опитування, тестування, спостереження
	Збору і отримання інформації	Узагальнення передового досвіду
	Математичні і статистичні методи обробки експериментальних даних	Узагальнення, ранжування, класифікація
	Упровадження результатів дослідження у практику	

ми основами (критеріями): призначенням, рівнем проникнення в суть предмета вивчення і науковістю [4, с. 125]. Автор подає три види класифікації методів педагогічного дослідження, побудованих за різними ознаками (табл. 8).

Як свідчать результати, представлені у таблиці 8, автор, поклавши в основу класифікації своїх досліджень науковий підхід, до першого класу відніс загальнонаукові логічні, проте інші класи подано залежно від етапів проходження педагогічного експерименту.

Побудувати класифікацію методів дослідження, на думку І.С. Волощука, можна на основі рівнів наукового пізнання, статистичного або динамічного підходів. У процесі дослідження педагогічних явищ виникає потреба зафіксувати значення величин, що його характеризують (*статистичне дослідження*), або відстежити характер перебігу педагогічного процесу (*динамічне дослідження*), що теж може слугувати основою для поділу методів дослідження на групи [3, с. 63]. Тому автор класифікацію методів педагогічного дослідження розробив за трьома класифікаційними ознаками: за збором, обробкою та інтерпретацією отриманих даних і науковим підходом (табл. 9).

Нині в педагогічних дослідженнях значна увага надається використанню нових методів дослідження, зокрема методу бага-

тофакторного аналізу, кластерному аналізу, методу аналогій, методу формалізації та ін. Їх використання суттєво підвищує ефективність результатів дослідження, забезпечуючи не тільки просте виявлення певних педагогічних чинників, а й передбачає їх теоретичний аналіз.

Аналіз існуючих класифікацій методів педагогічного дослідження засвідчує не тільки різні підходи до їх розроблення, але й повноту їх представлення. Наявність різних поглядів і підходів до проблеми класифікації методів педагогічного дослідження відображає природний процес диференціації та інтеграції знань про них. Усе чіткіше виокремлюється багатосторонній, комплексний підхід до характеристики їх сутності.

Взявши за основу класифікацію для психологічних досліджень, запропоновану Б. Г. Ананьєвим, нами побудовано класифікацію методів педагогічних дослідження відповідно до логіки наукового дослідження. У класифікації виділено чотири групи методів педагогічного дослідження: 1) організаційні; 2) теоретичні; 3) емпіричні; 4) обробки даних (табл. 10).

У кожній із запропонованих груп відображається практична діяльність дослідника. Організаційні методи зорієнтовані на виявлення наукової проблеми чи завдання, що потребують дослідження. Теоретичні методи педагогічного досліджен-

Класифікація методів дослідження за С. У. Гончаренко [4]

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
За призначенням	Методи збирання фактичного матеріалу	Вивчення літератури, документів і результатів діяльності, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, робота з науковими фактами – опис одержаних результатів, різні способи аналізу й узагальнення, тестування, науково-педагогічна експедиція, анкетування, тестування тощо
	Теоретичної інтерпретації	Абстрагуванням від почуттєвої реальності, побудова моделей, узагальнення і наукова інтерпретація отриманих даних
	Спрямованого перетворення	Діагностики, пояснення, прогнозування, корекції, статистичної обробки матеріалу
За рівнем проникнення в суть предмета вивчення	Методи теоретичного дослідження	Абстрагуванням від почуттєвої реальності, побудова моделей, узагальнення і наукова інтерпретація отриманих даних
	Методи емпіричного дослідження	Вивчення досвіду педагогічної діяльності, узагальнення досвіду практичної діяльності, експеримент
	Методи обробки матеріалів	Ресстрація, ранжування, шкалювання, визначення середніх величин, дисперсії, середнього квадратичного відхилення
	Порівняльно-історичні методи	Генетичний, історичний і порівняльний
За науковістю	Загальнонаукові логічні	Аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування та конкретизація, порівняння, класифікація, узагальнення, аналогія, моделювання, порівняльно-історичний, причинно-наслідковий, історичний тощо
	Емпіричні	Вивчення літератури, документів і результатів діяльності, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, педагогічний моніторинг, робота з науковими фактами – опис одержаних результатів, класифікація фактів, їх систематизація, різні способи аналізу і узагальнення, письмове й усне опитування, бесіда, тестування, експертна оцінка, вивчення результатів діяльності конкретних осіб, науково-педагогічна експедиція, інтерв'ювання, анкетування, тестування тощо
	Експертні методи	Експертних оцінок, рангових оцінок, індивідуальної експертної оцінки, діагностичних ситуацій, психолого-педагогічний консилиум, діагностуючих контрольних робіт, соціометричний, морфологічний експертний, узагальнення незалежних характеристик
	Методи збору емпіричних даних	Педагогічний експеримент: констатуючий (діагностичний, контрольний), пошуковий, формуючий (паралельний, послідовний, псевдопаралельний)
	Методи математичної обробки	Ресстрація, ранжування, шкалювання, визначення середніх величин, дисперсії, середнього квадратичного відхилення
	Методи опрацювання й інтерпретації отриманих даних	Групування, варіювання, варіаційної кривої, коефіцієнта варіації, вірогідності, кореляція, факторний, кластерний, дисперсійний, регресійний, латентно-структурний аналіз тощо

ня зорієнтовані на аргументоване і логічно обгрунтоване розв'язання наукового завдання або проблеми на основі глибокого та всебічного теоретичного аналізу виходячи із сучасного рівня розвитку суспільних і педагогічних наук. За допомогою емпіричних методів забезпечується нагромадження, фіксація, класифікація й узагаль-

нення вихідного матеріалу для подальшого розроблення педагогічної теорії. Методи обробки даних дають можливість кількісно оцінювати предмети і процеси дослідження, точно аналізувати та прогнозувати їхні прояви, підтверджують ефективність запропонованої системи, технології, моделі тощо, розробленої дослідником.

Таблиця 9

Класифікація методів дослідження за І. С. Волощуком [3]

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
Науковий підхід	Загальнонаукові	Математичні, статистичні
	Частково-наукові	Експеримент, спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ювання
	Конкретно-наукові	Психологічні, педагогічні, соціологічні
За збором, обробкою та інтерпретацією отриманих даних	Методи збору даних	Кількісний і якісний аналіз документальних джерел, достовірність, спостереження, опитування, анкетування, інтерв'ювання, тестування
	Методи обробки даних	Описова статистика, вивідна статистика
	Оцінювання достовірності отриманих даних	Похибки вимірювання, систематична, випадкова, точність вимірювання
	Методи обробки результатів дослідження	Ресстрація, ранжування, шкалювання, визначення середніх величин, дисперсії, середнього квадратичного відхилення, коефіцієнта варіації
	Методи інтерпретації отриманих результатів	Теорія і теоретичні узагальнення, судження, доведення, умовивід, формалізація, інтерполяція, екстраполяція

Таблиця 10

Класифікація методів педагогічного дослідження

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
Логіка наукового дослідження	Організаційні	Анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинги
	Теоретичні	Аналіз, синтез, абстрагування, аналогії, ідеалізація, індукція, дедукція, формалізація, класифікація, узагальнення, систематизація, конкретизація, порівняння, моделювання, прогнозування та ін.
	Емпіричні	Спостереження, педагогічний експеримент, бесіда, соціометрія, тестування, педагогічний консиліум, вивчення продуктів діяльності осіб, що навчаються, експертних оцінок, біографічний метод та ін.
	Методи обробки даних	Ранжування, шкалювання, індексування, кореляція оцінювання, факторний, контент-аналіз, кластерний, дисперсійний, регресійний аналіз, вимірювання і контролю та ін.

Водночас враховуючи, що в педагогічних дослідженнях широко використовують методи різних суміжних наук, запропонована класифікація має відкритий характер і може доповнюватися новими методами.

Висновки. Отже, запропонована класифікація методів педагогічного дослідження забезпечує їх систематизацію за логікою наукового дослідження і має сут-

тєве як наукове, так і практичне значення. Її науковість полягає в узагальненні існуючих методів дослідження, що допомагає науковцям розуміння методології педагогічного дослідження, а практичне значення забезпечує формування чіткого уявлення у вчених, на якому етапі і для чого використовувалися ті чи інші методи педагогічного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бабанский Ю. К.** Педагогика : учеб. пособ. [для студ. пед. ин-тов] / под. ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1983. – 608 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Т. В. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. **Волющук І. С.** Педагогічне дослідження : навч. посіб. / І. С. Волющук. – К. : Інформ. системи, 2009. – 390 с.
4. **Гончаренко С. У.** Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – К. : Вінниця ; ТОВ Фірма «Планер», 2010. – 308 с.
5. **Гончаренко Семен.** Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
6. **Ерофеева Вера.** Общие основы педагогики : конспект лекций [Электронный ресурс] / Вера Ерофеева. – Режим доступа : <http://www.e-reading.club/chapter.php/98165/32/Erofeeva_-_Obshchie_osnovy_pedagogiki__konspekt_lekciii.html>
7. Класифікація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<https://uk.wikipedia.org/wiki/>> – Назва з екрана.
8. Класифікація методів педагогічного дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://i-educator.ru/vopros9>. – Назва з екрана.
9. **Кондаков Н. И.** Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – 721 с.
10. **Лившиц Р. Ф.** К проблеме классификации методов психолого-педагогических исследований / Р. Ф. Лившиц, А. А. Шумейко, Е. В. Опевалова // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 2. – С. 91–95.
11. Российская педагогическая энциклопедия : в 2 т. / гл. ред. В. В. Давыдов. – М., 1993. – Т. 2.

REFERENCES

1. **Babanskij Ju. K.** Pedagogics: training manual for students of pedagogical institutes / edited by Babanskij Ju. K. – Moscow : Prosvshhenie, 1983. – 608 p.
2. The dictionary of the modern Ukrainian language / edited by T. V. Busel. – Irpin : K. ; VTF «Perun», 2009. – 1736 p.
3. **Voloshchuk I. S.** Pedagogical research : training manual. / I. S. Voloshchuk. – Kyiv : Inform. systemy, 2009. – 390 p.
4. **Ghoncharenko S. U.** Pedagogical research: methodological recommendations to young researchers. / S. U. Ghoncharenko. – Kyiv; Vinnitsa : TOV firma «Planer», 2010. – 308 p.
5. **Ghoncharenko Semen.** Ukrainian pedagogical dictionary. Kyiv: Lybidj, 1997. – 376 p.
6. **Erofeeva Vera.** Common ground of pedagogics: work-book [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.e-reading.club/chapter.php/98165/32/Erofeeva_-_Obshchie_osnovy_pedagogiki__konspekt_lekciii.html>
7. Classification [Electronic resource]. – Access mode : <<https://uk.wikipedia.org/wiki/>>
8. Classification of methods of pedagogical research [Electronic resource]. – Access mode : <http://i-educator.ru/vopros9>.
9. **Kondakov N. I.** Studial dictionary-guide / N. I. Kondakov. Moscow : Nauka, 1975. – 721 p.
10. **Livshic R. F.** To the problem of methods classification of psychological and pedagogical research / R. F. Livshic, A. A. Shumejko, E. V. Opevalova // Theory and practice of social development. – 2013. – № 2. – 91–95 p.
11. Russian pedagogical encyclopedia Consists of 2 volumes. Volume 2. / edited by V. V. Davydov. – Moscow, 1993.